

Veikart for et rettferdig, inkluderende og bærekraftig matsystem – Innspill fra Forum for utvikling og miljø til Matsystemutvalget

Oslo, 15.08.2025

1. Innledning

Forum for utvikling og miljø (ForUM) er et partipolitisk og religiøst uavhengig nettverk av 64 norske organisasjoner som arbeider for en demokratisk og fredelig verden, basert på menneskerettigheter, rettferdig fordeling, økologisk bærekraft og global solidaritet. I lys av dette ønsker ForUM å bidra til Matsystemutvalgets arbeid med sivilsamfunnets kunnskap, perspektiver og løsninger for et rettferdig, inkluderende og naturforankret matsystem både i Norge og i Norges rolle i det globale matsystemet.

Dette innspillet bygger på ForUMs vedtatte grunnposisjon for bærekraftige matsystemer fra 2025, rapporten, Bærekraftige matsystemer i klimaendringenes tid, samt tidligere innspill til regjeringens arbeid med matsystemer i 2023, og forskningsbaserte kunnskapsgrunnlag. Det tar også utgangspunkt i erfaringer fra vår deltakelse i Matsystemutvalgets innspillsmøte 20. mai 2025. Vi anerkjenner mandatet utvalget har fått som både bredt og ambisiøst, og vi støtter tydelig at hele matsystemet, fra produksjon til forbruk og både nasjonalt og globalt, vurderes i sammenheng med helse, klima, natur, matsikkerhet og samfunnsøkonomiske forhold.

2. Mat som menneskerett og felles ansvar

2.1. Grunnlag for fremtidig matsikkerhet

Tilgang til tilstrekkelig, trygg og ernæringsmessig adekvat mat er en grunnleggende menneskerett som gjelder alle mennesker hver dag i både kriser og hverdagsliv. Denne rettigheten forutsetter at mat sees som mer enn en markedsvare: Mat er et grunnleggende samfunnsgode og et kollektivt ansvar. Dette ansvaret gjelder alle mennesker, spesielt barn og unge, som ifølge FNs barnekonvensjon (art. 24) har rett til den høyeste oppnåelige helsestandard, inkludert tilstrekkelig og ernæringsmessig god mat. Å sikre barn og unges tilgang til sunn, trygg og bærekraftig mat er ikke bare en investering i deres helse, men også en forpliktelse som legger grunnlaget for fremtidig matsikkerhet. Dette krever et skifte i både språk og styring, fra en individualisert og forbrukerdrevet tilnærming, til en medborgerbasert forvaltning av matsystemet.

2.2. Politikk for rettferdig ernæring

Mat- og ernæringsusikkerhet rammer skjevt, både i Norge og globalt. Lavinntektsgrupper har systematisk dårligere kosthold, med lavere inntak av grønnsaker, fullkorn og ferskvarer, og høyere andel ultraprosessert mat. Disse gruppene har også høyere risiko for ikke-smittsomme sykdommer som overvekt, diabetes og hjerte- og karsykdommer. Dette reflekterer en dyp strukturell ernæringsurettferdighet som ikke kan løses gjennom individuell veiledning alene.

ForUM mener det trengs et politisk løft for rettferdig ernæring, forankret i menneskerettslige prinsipper. Stater er forpliktet til å sikre tilgjengelighet, fysisk og økonomisk tilgang, anvendelse og stabilitet i matforsyningen. Offentlige virkemidler som påvirker matomgivelsene våre, som støtteordninger, skatteinsentiver, matmerking og universelle tiltak i skoler og barnehager har dokumentert effekt. Forskning viser at integrerte politikkpakker med gratis skolemåltider, avgifter på usunne produkter og tilgjengelighet av sunn mat bidrar til bedre kosthold, reduserte helseforskjeller og økt bærekraft.

Norske myndigheter må også støtte internasjonale rammeverk og finansieringsordninger som fremmer retten til mat, både i multilaterale prosesser og gjennom norsk utviklingspolitikk og bistand. For å virkelig gjøre retten til ernæringsmessig god mat må politikktutformingene kombinere sosial utjevning med strukturelle grep i hele matsystemet. Alle innbyggere må ha reell tilgang til sunn og bærekraftig mat, uavhengig av sosial og økonomisk bakgrunn.

OECD anbefaler økt innsats for å stimulere til sunne matvalg gjennom prisinsentiver og bedre merking. ForUM støtter dette, men understreker at slike tiltak må suppleres med strukturelle endringer som reduserer sosioøkonomiske barrierer og styrker det offentliges ansvar for kostholdsopplæring og tilgang på helsefremmende mat.

3. Strukturelle utfordringer i dagens matsystem

3.1. Et rettferdig matsystem uten matsvinn og maktkonsentrasjon

Et bærekraftig matsystem kan ikke akseptere at store mengder spiselig mat går til spille, samtidig som mange mennesker i Norge lever med usikker tilgang til ernæringsmessig adekvat mat. At stadig flere søker hjelp fra matsentraler, mens fullverdige matvarer destrueres i verdikjeden, er uttrykk for alvorlige strukturelle ubalanser. Globalt lever en altfor stor og økende andel mennesker i verden i sult og matusikkerhet, og mange er selv matprodusenter. Samtidig kastes omtrent en tredjedel av maten som produseres i verden. Dette er ikke et individuelt ansvar eller moralsk spørsmål, men et systemproblem som krever politisk og regulatorisk inngripen.

ForUM mener det må investeres vesentlig mer i infrastruktur og teknologi som muliggjør effektiv redistribusjon av overskuddsmat. Matsentraler og donasjonsordninger må få bedre rammevilkår, og insentiver bør utvikles for aktører som bidrar aktivt til å redusere matsvinn. NIBIO peker på at god utnyttelse av nasjonale ressurser krever bedre kobling mellom produksjon og forbruk, blant annet gjennom mer fleksible og transparente markedsstrukturer. ForUM mener dette forsterker behovet for å utvikle digitale og logistiske løsninger som gjør overskuddsmat lettere tilgjengelig for redistribusjon og lokal omsetning.

I tillegg bør det etableres sirkulære løsninger der matavfall behandles som ressurs, blant annet gjennom biokull, kompostering og bruk av matavfall til fôr (innenfor gjeldende biosikkerhets- og dyrehelsekrav). Slike tiltak reduserer miljøbelastningen og styrker matsystemets resiliens. For å realisere dette, må strukturelle tiltak på plass som ansvarliggjør næringsaktørene. En rapport fra LMD i 2020 understreket også behovet for økonomiske og regulatoriske virkemidler for å styrke ressursutnyttelsen i hele verdikjeden. Rapporten fremhever spesielt betydningen av tettere samarbeid mellom primærprodusenter, næringsmiddelindustri og dagligvarehandel for å sikre bedre bruk av norske råvarer og redusere tap og svinn. Dette underbygger ForUMs krav om et mer forpliktende rammeverk for redistribusjon og økt åpenhet i verdikjeden.

Kampen mot matsvinn må samtidig sees i sammenheng med økende maktkonsentrasjon i matverdikjeden. OECD peker på at vertikal og horisontal konsolidering svekker konkurranse, reduserer mangfold og gjør det vanskelig for små og mellomstore aktører å overleve i Norge. De største kjedene kontrollerer både distribusjon og salg, og har dermed uforholdsmessig stor definisjonsmakt over pris og vareutvalg, med negative konsekvenser for både produsenter og forbrukere. ForUM mener det trengs tiltak som styrker markedsadgangen for små og mellomstore produsenter, fremmer åpne og rettferdige handelsplattformer og gjør det enklere å omsette overskuddsmat lokalt.

I tillegg viser nyere forskning at reduksjon av matsvinn må kobles til et bredere sett av strukturelle intervensjoner. Det handler ikke bare om holdningsendring, men om innføring av tydelige plikter og sanksjoner også for dagligvaresektoren ved manglende etterlevelse. ForUM

støtter en styrking og videreutvikling av [matsvinnloven](#), særlig med tanke på forpliktelser i hele verdikjeden og en praktisk plikt til donasjon der det er mulig.

En rettferdig og bærekraftig matpolitikk krever derfor økonomiske, teknologiske og regulatoriske tiltak som bryter opp maktkonsentrasjonen og fremmer både ressursutnyttelse og sosial rettferdighet. Matsystemet må utformes for å ivareta samfunnets langsiktige behov fremfor kortsiktig profitt og volumvekst. Det innebærer å styrke rammebetingelsene for mangfoldige produsenter og sikre åpenhet og medbestemmelse i hele verdikjeden. Bare slik kan vi sikre at mat forblir et felles gode, tilgjengelig for alle og ikke en luksus for de få.

3.2 Et globalt ansvar og matsuverenitet

Som et ressurssterkt land med høy importandel har Norge betydelig påvirkningskraft på globale matsystemer. EU bruker økologisk landbruk aktivt som et virkemiddel i sin strategi «[Farm to Fork](#)», for å oppnå redusert plantevernmiddelbruk, bedre biologisk mangfold og økt jordkvalitet, med klare ambisjoner om vekst i økologisk produksjon. Norge kan hente inspirasjon fra dette i utformingen av sin matpolitikk, da økologisk landbruk har dokumenterte positive effekter på miljø, helse og økologisk bærekraft.

Med denne påvirkningskraften Norge har følger et etisk og politisk ansvar for å støtte opp om rettferdige og bærekraftige matsystemer som ivaretar matsikkerhet, lokal kontroll og økonomisk selvbestemmelse for mennesker i det globale Sør. Dagens globale matsystem er preget av industrialisering, liberalisering, sentralisering og markedskonsentrasjon til store transnasjonale selskaper. Dette er et hinder for både matsuverenitet og for et landbruk basert på agroøkologiske prinsipper.

Matsuverenitet innebærer retten til folk, lokalsamfunn og stater til å bestemme sin egen politikk og strategier for å sikre matsikkerhet, bærekraftig matproduksjon, distribusjon og konsum av mat. For å oppnå dette må norsk utviklingspolitikk prioritere styrking av småskala bønder, urfolk og agroøkologiske systemer. [Ekspertorganet til FNs Komité for Verdens Matsikkerhet](#) viser at rettighetsbaserte tilnærminger som matsuverenitet og retten til mat fører til bedre matsikkerhet og ernæring, spesielt i lavinntektsland.

Disse perspektivene vektlegger demokratisk kontroll over matproduksjon, rettferdig tilgang til naturressurser og styrking av lokal kunnskap og agroøkologisk praksis i kontrast til kommersielt dominerte matsystemer som ofte bidrar til økt ulikhet og tap av matsuverenitet. Norsk handels-, landbruks- og utviklingspolitikk må i langt større grad samordnes med globale mål om rettferdige og bærekraftige matsystemer.

Det innebærer å vurdere subsidieordninger, investeringspolitikk og importvilkår i lys av deres reelle konsekvenser for matsikkerhet og matsuverenitet i andre land. Land må sikres rett til å fatte eksportregulerende tiltak for å kunne bevare matvarer nasjonalt og fø egen befolkning i stedet for å eksportere varene ut av landet. Det er også behov for sterkere internasjonale regler mot matvaredumping for å motvirke at rike lands direkte og indirekte eksportsubsidier fører til kunstig lave priser og dermed utkonkurrerer land i Sør på internasjonale, nasjonale og lokale markeder.

For eksempel har støtte til norsk fiskeeksport i noen tilfeller undergravd lokale matmarkeder i Afrika, mens import av billig kraftfôr kan bidra til avskoging i Brasil og redusere matsuvereniteten til produsenter i Sør. I tillegg fører eksportrettet landbruk til [redusert matproduksjon per innbygger](#) i lavinntektsland.

Et sentralt globalt forum for inkluderende styring av matsystemer er FNs komité for matsikkerhet (CFS). Etter reformen i 2009 har CFS blitt en nøkkelplattform for rettighetsbasert og

kunnskapsbasert matpolitikk, med bred deltakelse fra sivilsamfunnet og særlig utsatte grupper. En nylig [studie](#) understreker CFS' unike rolle i å utvikle normer for matsystemer basert på retten til mat og agroøkologisk transformasjon.

ForUM mener at Norge aktivt bør støtte CFS som det mest legitime globale organet for matpolitikk, og motarbeide forsøk på kommersiell dominans i internasjonale styringsprosesser. Dette innebærer å sikre sivilsamfunnets plass ved bordet i globale fora, samt å styrke den politiske og økonomiske støtten til institusjoner og initiativer som fremmer matsuverenitet og agroøkologisk omstilling.

4. Et diversifisert og lokalt forankret matsystem for beredskap og bærekraft

4.1. Importavhengighet og strukturell sårbarhet

Norge er i dag sterkt avhengig av importerte innsatsfaktorer og matvarer, særlig plantebaserte proteiner, grønnsaker og fôrråvarer. Denne strukturelle sårbarheten ble tydeliggjort under pandemien og forsterkes ytterligere av klimakrisen, geopolitiske konflikter og økende internasjonal prisvolatilitet. Et fremtidsrettet matsystem må derfor være vesentlig mer diversifisert både i hva vi produserer, hvordan produksjonen skjer, og hvor verdiskapningen finner sted. Det bør settes konkrete mål for offentlig innkjøp av økologiske produkter, for eksempel [minst 60 % innen 2030, i likhet med vårt naboland Sverige](#), for å styrke markedet og redusere sårbarheten. Dette kan bidra til at [målet om 10 % økologisk produksjon innen 2032](#) kan nås.

Et mangfoldig produksjonssystem styrker både matsikkerhet og folkehelse, og øker samfunnets evne til å møte sjokk som pandemier, klimahendelser og forsyningsforstyrrelser. [Forskning](#) viser at bred diversifisering i både produksjonsformer, markedsstrukturer og forsyningskilder er nøkkelen til robusthet, særlig når det gjelder å redusere avhengigheten av få globale aktører og importerte innsatsfaktorer. Dette er også viktig i et solidarisk perspektiv, da vi i mindre grad beslaglegger andre lands matressurser og arealer for å brødfø egen befolkning. Et annet element av strukturell sårbarhet globalt er hvordan småskalabønder, som står for [en betydelig andel av verdens matproduksjon](#), ofte lever i ekstrem fattigdom og mangler økonomisk trygghet. De rammes særlig av gjeld, prisfall, og uforutsigbare råvaremarkeder.

4.2. Små- og mellomstore produsenter som nøkkel til matsikkerhet

ForUM mener derfor at det er behov for betydelige investeringer i infrastruktur og støtteordninger som fremmer småskala og mellomstor matproduksjon. For å sikre at slike løsninger blir realistiske og gjennomførbare for produsentene, er det viktig at støtteordninger og virkemidler i større grad tilpasses ulike regioners klimatiske og agronomiske forhold. En fleksibel og stedstilpasset tilnærming er avgjørende for at både små og mellomstore aktører kan delta i omstillingen. Samtidig peker [OECD](#) på at dagens støtteordninger i Norge i stor grad favoriserer melk- og kjøttproduksjon i visse regioner, noe som kan hemme utviklingen av mer mangfoldige produksjonsformer. ForUM anbefaler derfor at tilskuddene i større grad vris mot plantebasert produksjon, varierte driftsformer og nyetableringer også utenfor etablerte produksjonsklynger.

Tiltak som økt lagringskapasitet, lokal foredling, kortreiste distribusjonsløsninger og regionale matknutepunkter (food hubs) er nødvendige komponenter i bærekraftig og resilient matberedskap. [Studier](#) viser at slike strukturer bidrar til økt matsikkerhet, redusert matsvinn og kortere verdikjeder, noe som styrker økonomien i lokalsamfunn og gir bedre tilgang til ernæringsriktig mat. Ifølge en [rapport fra LMD](#) er desentralisert bearbeiding og regional foredling også et viktig tiltak for økt verdiskaping i distriktene, økt selvforsyning og bedre kriseberedskap. I tillegg peker [NIBIO](#) på viktigheten av å videreutvikle indikatorer for bærekraftig matproduksjon, inkludert biologisk mangfold i produksjonsmiljøet og robusthet mot klimarisiko. ForUM støtter at

det utvikles styringsverktøy og insentivordninger som knytter slike indikatorer til fordeling av tilskudd og virkemidler.

4.3. Fellesskapsbaserte modeller og lokal verdiskaping

Etablering og vekst av fellesskapsbaserte modeller som andelslandbruk, markedshager og kooperativer er sentrale byggesteiner i overgangen til et mer resilient og rettferdig matsystem. Disse modellene fremmer sosial inkludering, øker plantegenetisk og funksjonelt mangfold, og styrker lokal verdiskaping. Samtidig utfordrer de stordriftslogikken som i dag preger mye av norsk landbrukspolitikk, hvor store aktører dominerer både produksjon og distribusjon.

Skal slike løsninger få bredere gjennomslag, må myndighetene justere støtte- og investeringsrammene slik at de i større grad fremmer flerfunksjonelle, sosialt forankrede og miljømessig bærekraftige matsystemer. Dette inkluderer støtte til lokal matforedling, samdrift, delingsplattformer, og økonomiske insentiver som reduserer risiko for nyetablerere og mindre produsenter.

ForUM mener at Norge har et klart ansvar for å utvikle matsystemer som er i tråd med naturens tålegrenser, og som samtidig ivaretar samfunnets behov for sikker tilgang til sunn, bærekraftig og kulturelt tilpasset mat også i krisetider. Dette innebærer ikke bare å utvide dagens strukturer, men å gjennomføre en reell omstilling hvor biologisk og økonomisk mangfold, lokal forankring og klimaresiliens settes i sentrum for matpolitikken.

5. Matproduksjon basert på jordhelse og genetisk mangfold i en fossilfri framtid

5.1. Matproduksjon basert på jordhelse og genetisk mangfold

Et bærekraftig matsystem må forvalte naturgrunnlaget med langsiktig ansvar og helhetlig forståelse. Det innebærer å sikre fruktbar jord over tid gjennom vekstskifte, redusert jordpakking og økt tilførsel av organisk materiale, beskytte vannkvaliteten, samt ivareta naturmangfold og genetiske ressurser som grunnlag for fremtidig matsikkerhet. Her spiller økologisk landbruk en viktig spydspissrolle, med mål om å produsere mat på naturens premisser med mest mulig bruk av lokale ressurser. Erfaringer viser at gode praksiser fra økologisk drift overføres til konvensjonell drift, og bidrar til redusert bruk av plantevernmidler og forbedret jordhelse. Det handler ikke bare om å redusere klimagassutslipp, men om å regenerere det økologiske samspillet mellom jord, vann, planter og mikroorganismer som gjør matproduksjon mulig.

5.2. Fra klimadrivende jordbruk til dypt rotfestede løsninger

I dag ser vi at industrialiserte driftsformer, avhengige av fossil energi, kunstgjødsel og ensidig arealbruk, har svekket jordsmonnets struktur, forringet økosystemenes funksjoner og ført til tap av biologisk mangfold, noe som samlet har økt matsystemets totale klimapåvirkning. Jordbruket er ikke bare sårbart for klimaendringer, det er også en aktiv drivkraft bak dem. Et helhetlig bærekraftig matsystem krever ikke bare lavere utslipp, men også aktivt vedlikehold av økosystemtjenester og landskapskvaliteter. Ifølge NIBIO er langsiktig jordbruksproduktivitet nært knyttet til god jordstruktur, redusert jordpakking og høyere innslag av flerårige vekster. Dette styrker behovet for politikk som belønner praksiser som fremmer jordkvalitet og økologisk balanse.

Et særlig lovende tiltak er flerårige vekster og kornsorter, som med sine dype rotsystemer bidrar til forbedret jordstruktur, redusert erosjon, karbonbinding og økt klimatilpasning, tilnærminger som allerede nå testes med gode resultater i norsk arktisk jordbruk. NORCE-forsøk i Tromsø viser at arter som flerårig bygg og «intermediate wheatgrass» (Kernza®) kan overleve flere vintre og produsere frø, noe som ikke bare kan styrke jordhelse og selvforsyning, men også norsk

matsikkerhet og beredskap i nord. Slike vekster reduserer også behovet for pløying og fossile innsatsmidler, og bør integreres som et av elementene i overgangen til regenerative landbruk.

5.3. Fossilfri og naturforankret matproduksjon

ForUM mener at framtidens matsystem må være fossilfritt, naturforankret og basert på agroøkologiske prinsipper. Økologisk produksjon har lavere klimagassutslipp per arealenhet, og i enkelte tilfeller også per kg produkt, sammenlignet med konvensjonell drift. Dette skyldes lavere nitrogenoverskudd, fravær av syntetiske sprøytemidler og bedre utnyttelse av lokale ressurser. Det innebærer å fremme et mangfold av tilpassede plantesorter, flerårige vekster og driftsformer som bygger opp jorda og reduserer behovet for eksterne innsatsfaktorer. Jordhelse og genetisk mangfold i landbruket er ikke isolerte mål, men grunnleggende forutsetninger for matsikkerhet og klimatilpasning. Studier fra blant annet FAO og IPCC har vist at jordbruksmodeller som ivaretar jordbiologi og genetisk variasjon gir høyere robusthet mot klimavariasjoner og økt evne til karbonlagring i jord, samtidig som de støtter stabile og bærekraftige avlinger over tid. Et mangfoldig og økologisk balansert landbruk øker jordens evne til å lagre karbon, samtidig som det forbedrer klimaresiliens og sikrer avlingsstabilitet. Samtidig reduserer det avhengigheten av fossildrevne innsatsfaktorer og sårbare globale forsyningskjeder.

Matsektoren står for om lag en tredel av verdens klimagassutslipp, og mye av dette er knyttet til fossilbasert produksjon, transport, prosessering og emballasje. Å fase ut fossil energi eller i matsektoren innen et konkret årstall (f.eks. 2035) bør være et nasjonalt mål, kombinert med krav til presisjonslandbruk og lokal fornybar energibruk. Dette er ikke bare et klimatiltak, men en nødvendig forutsetning for bærekraftig matsikkerhet. Dette krever et politisk rammeverk som legger til rette for lokal, fornybar energibruk, samt produksjonsformer som prioriterer jordas egen evne til fornyelse. ForUM understreker behovet for et tydelig politisk retningsskifte. Vi må bort fra en lineær og fossilintensiv logikk, og over til regenerative produksjonssystemer som aktivt gjenoppbygger jordhelse, øker karbonbinding i jord, fremmer biologisk mangfold og benytter naturlige kretsløp og økologiske interaksjoner til å opprettholde fruktbarhet og produktivitet uten bruk av fossile innsatsfaktorer. Dette betyr at norsk bistand, støtteordninger, forskningsmidler og markedsreguleringer må vris i retning av jordhelsefremmende og lavutslippsorienterte driftsformer. Et matsystem i tråd med naturens tålegrenser og uavhengig av fossil energi er ikke bare teknisk mulig, det er helt nødvendig for å sikre rettferdighet, beredskap og livsgrunnlag i en tid preget av klimakrise og økologisk destabilisering.

6. Bøndernes dobbelbelastning og behovet for klimatilpasning

Denne omstillingen må imidlertid gjennomføres av bønder som allerede står i en stadig mer krevende produksjonshverdag. Bønder i Norge og andre steder forventes å omstille seg til mer klimavennlig matproduksjon, samtidig som klimaendringer som tørke, flom, ekstremvær og nye plantesykdommer i økende grad utfordrer produksjonsbetingelsene. Dette skaper en betydelig dobbelbelastning for primærprodusenter. ForUM understreker behovet for å møte denne situasjonen med målrettede tiltak for klimatilpasning og risikohåndtering i landbruket, herunder støtteordninger, agronomisk rådgivning og forskningsbasert kunnskapsformidling tilpasset ulike produksjonsmiljøer. For å muliggjøre reell bærekraftig omstilling må politiske virkemidler være koordinerte og gi stabile, langsiktige rammebetingelser. Det er avgjørende å anerkjenne produsentenes faktiske handlingsrom og økonomiske realiteter for å lykkes.

7. En helhetlig tilnærming: jordbruk, akvakultur og dyrehold

I dette innspillet vil ForUM understreke også betydningen av en helhetlig tilnærming der også akvakultur, fiskeri og dyrehold inngår. Havbruksnæringen spiller en stor rolle i norsk matsikkerhet og eksport, men står også overfor betydelige bærekraftsutfordringer knyttet til fôrimport, sykdom, utslipp og genetisk påvirkning av villfisk. Tilsvarende utfordringer gjelder for husdyrproduksjonen,

hvor forvaltningen av genetiske ressurser, dyrevelferd og ressursbruk er avgjørende for matsystemets robusthet. [Forskning](#) peker også på behovet for økt diversifisering innen akvatiske arter, bedre arealforvaltning i kystnære økosystemer og incentiver for mer miljøvennlige fôrregimer. En framtidsrettet matpolitikk må derfor inkludere virkemidler for økologisk bærekraft også i disse sektorene, med særlig vekt på lokal ressursbruk, avfallsreduksjon, genetisk mangfold og agroøkologiske prinsipper. ForUM anbefaler at nasjonale mål for redusert import av soyabaserte fôrressurser settes, kombinert med økt bruk av lokale proteinkilder og sirkulære løsninger i fôrproduksjon.

8. Dyrevelferd som grunnpilar for bærekraft

Dyrevelferd er en sentral forutsetning for et bærekraftig og rettferdig matsystem. Økologisk landbruk er en viktig pådriver for bedre dyrevelferd, med krav til innendørsareal, tilgang til beite og uteområder, samt minstekrav til beitetid minst 12 uker i året for drøvtyggere, i tråd med [Debios økologiregelverk](#). Reglene omfatter også bestemmelser om dyretetthet, liggeplasser, tilstrekkelig grovfôr og naturlig lysforhold. Enkelte økobruk velger å praktisere lenger samvær mellom ku og kalv enn minstekravene tilsier, for å styrke kalvens naturlige atferd og helse. Etisk forsvarlig husdyrhold handler ikke bare om moralske hensyn, men har også [dokumenterte](#) effekter på folkehelse, dyrehelse og miljø. For eksempel kan god dyrevelferd redusere forekomst av produksjonssykdommer, [behovet for antibiotikabruk og risikoen for antibiotikaresistens](#), og bidrar dermed til en mer robust og trygg matforsyning. Samtidig viser forskningen at forbrukernes tillit til matsystemet styrkes når dyrevelferd gis prioritet i produksjonspraksis og politikkutforming. Et bærekraftig matsystem bør derfor omfatte tydelige velferdsstandarder og incentivordninger som fremmer atferdsmessige behov, redusert dyretetthet, bevegelsesfrihet, og ansvarlig avl med fokus på genetisk variasjon og robusthet. Disse elementene må integreres i matpolitikken som en del av et helhetlig samfunnsoppdrag som favner helse, miljø, etikk og beredskap.

9. Helhetlig styring og demokratisk forankring av matsystemer

Et framtidsrettet og bærekraftig matsystem forutsetter koordinerte styringsmekanismer og bred demokratisk deltakelse. I dag er matpolitikken i Norge fragmentert mellom sektorer og forvaltningsnivåer, med begrenset samordning og få tverrgående arenaer. Dette svekker både legitimitet, effektivitet og evnen til å møte de komplekse utfordringene matsystemet står overfor.

ForUM mener at det er nødvendig å etablere et permanent, sektorovergripende nasjonalt råd for matsystempolitikk. Et slikt råd bør ha formell forankring og inkluderende representasjon fra sivilsamfunn, fagmiljøer, produsenter og forbrukere. Det kan fungere som en institusjonell brobygger mellom ulike departementer og forvaltningsnivåer, og sikre både politisk kontinuitet og et kunnskapsbasert beslutningsgrunnlag.

[NIBIO](#) har pekt på behovet for et styrket kunnskapsgrunnlag og indikatorrammeverk som kan sikre bedre samordning mellom jordbruks-, ernærings- og klimapolitikken. ForUM støtter dette, og etterlyser tverrsektorielle styringsverktøy med tydelige bærekraftskriterier som grunnlag for politikk og virkemiddelutforming.

Forskning underbygger behovet for samordnet styring. For eksempel viser en nylig [studie](#) at bærekraftige matsystemer forutsetter styringsmodeller som tilrettelegger for koordinering på tvers av sektorer og forvaltningsnivåer, samtidig som ulike aktører inkluderes i beslutningsprosessene. De fremhever betydningen av såkalte orkestrerte styringsmodeller der ansvar fordeles klart, og hvor helhet og legitimitet vektlegges fremfor sektorinteresser. En [slik modell](#) kan styrke demokratisk deltakelse, koble lokale erfaringer med nasjonal politikk og øke kapasiteten for langsiktig og systematisk politikkutvikling.

Et bærekraftig matsystem handler ikke utelukkende om teknologi og produksjonsvolum, men også om verdier, rettigheter og rettferdig ressursforvaltning. Derfor bør matsystempolitikken forankres i et helhetlig juridisk rammeverk som kobler retten til mat med krav til bærekraftige produksjonssystemer og Norges internasjonale forpliktelser. Et slikt rammeverk vil synliggjøre statens ansvar for å sikre tilgang til trygg, ernæringsmessig adekvat og bærekraftig mat for alle – nå og i fremtiden.

10. Matsystemet er et ansvar vi må ta

Norge står ved et veiskille. Som en ressurssterk nasjon med høy importavhengighet og global gjennomslagskraft, har vi både et ansvar og en mulighet til å bidra til et matsystem som er i tråd med naturens tålegrenser og grunnleggende menneskerettigheter. Et rettferdig og bærekraftig matsystem er ikke lenger et idealistisk framtidsbilde, men en politisk nødvendighet og en moralsk forpliktelse i møte med økende ulikhet, klimaendringer og global ustabilitet.

Matsystemutvalget har fått et historisk viktig mandat. Vi håper at dette innspillet fra ForUM kan bidra med kunnskap, perspektiver og konkrete forslag som styrker utvalgets vurderinger og legger grunnlaget for ambisiøse og helhetlige politiske beslutninger.

ForUM stiller seg tilgjengelig for videre dialog, samarbeid og erfaringsutveksling i det videre arbeidet. Vi foreslår at Matsystemutvalgets endelige anbefalinger inkluderer tidsfestede mål, tydelige indikatorer og forpliktende mekanismer for oppfølging, slik at politiske ambisjoner faktisk omsettes i handling. Vår ambisjon er å bidra til et matsystem som sikrer god helse, matsikkerhet og naturgrunnlag for alle i dag og for kommende generasjoner.

Med vennlig hilsen

Aron Halfen

Leder politikk og fungerende generalsekretær
Forum for utvikling og miljø

E-post: aron@forumfor.no

Teshome Hunduma Mulesa

Seniorrådgiver, naturmangfold og bærekraftige
matsystemer

Forum for utvikling og miljø

E-post: teshome@forumfor.no